

Idea a pojem

Pojem budeme považovat za upřesněné představování, jehož cílem je především upřesnit to představované, aby se to stalo pojatým. A to pojmem pojaté se nějak musí podobat tomu, co vposledu míníme, když na něco skutečného myslíme (a co je vlastně cílem už toho představování, a potom i toho pojímajícího mínění). A tady začíná náš problém: musí tím až vposledu míněným být vždycky nějaká „realita“, nějaká „věc“, hmotný a viditelný „předmět“, vůbec něco, co mohou „přímo“ zaznamenat naše smysly? (Empiristé o tom mluví jako o „bezprostřední zkušenosti“, ale chápou tu zkušenost jako jen smyslovou, a navíc většinou zcela chybně zahrnují celou zkušenost do sféry subjektivity neboli vědomí; ale to už teď necháme stranou.) My samozřejmě nehodláme a nebudeme říši skutečného (skutečností) ochuzovat o skutečnosti, které nejsou přímo přístupné našim pěti smyslům, ale na druhé straně přece jen nehodláme za skutečné považovat jednoduše všechno, o čem můžeme mluvit (vypravovat) nebo nač můžeme pomyslit. Musíme se tedy vždycky tázat (přesněji: kriticky dotazovat), zda to, o čem mluvíme (resp. o čem někdo mluví) nebo nač myslíme (resp. o čem máme za to, že to někdo má na mysli), je něco skutečného anebo něco jen vymyšleného. Ale jak si to vlastně vůbec můžeme ověřit? Vždyť i to, co je „opravdu“ skutečné, musí být nutně myšleno, aby bylo možno ověřit, zda to je skutečné nebo ne. Právě pro tuto potíž se pokoušeli třeba empiristé (a zvláště senzualisté) ověřovat ono myšlené (nebo údajně myšlené, neboť myšlenky toho druhého nikdy přímo nenahlížíme a nahlížet nemůžeme) tím, s čím můžeme mít nějakou zkušenost (případně co můžeme svými smysly nějak vnímat). To ovšem může být jen částečná či omezená pomoc, pokud ono myšlení či představované je vůbec smysly vnímatelné nebo s čím vůbec můžeme mít nějakou (smyslovou) zkušenost. Takže to není ve skutečnosti žádné řešení pro případy, že nejde o takové smyslově vnímatelné skutečnosti (nehledě na to, že smysly podléhají četným omylům a budí v nás falešné „dojmy“); a zkušenosti mohou být také velmi rozmanité – lidé přece mluví o náboženských nebo „vnitřních“ zkušenostech, někteří dokonce o zkušenostech po požití drog, o zkušenostech ze setkání s mimozemšťany (což by ovšem smyslově ověřitelné v zásadě bylo), atd. Docela zvláštní jsou ovšem zkušenosti s čísly nebo geometrickými atd. útvary, o kterých jsou možné vědy a celé vědecké výzkumy, a přece dobře víme, že ani čísla, ani trojúhelníky atd. nikde ve světě nenajdeme. Platón asi byl přesvědčen, že krom světa, v němž žijeme, existuje také svět věčných idejí, ale považoval ideje za pravé skutečnosti. Patočka se, jak se zdá, pokusil koncem války a brzo po válce uvažovat ideje jako „skutečnosti“, ale „ne-jsoucí“ – odtud jeho termín „negativní platonismus“. Je možno užívat termínu a vlastně zčásti o konceptu (pojmu) ideje ve smyslu toho, co „není“, ale co „platí“ a co „přichází“ s nárokem, aby bylo uskutečněno jako něco co tu „jest“ uprostřed světa?

(Písek, 140922-2.)